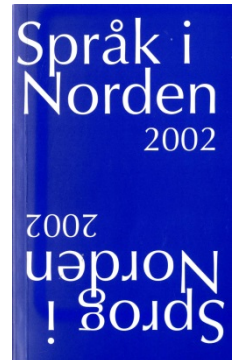

Sprog i Norden

Titel: Språk i fokus: Islandsk
Forfatter: Ari Páll Kristinsson
Kilde: Sprog i Norden, 2002, s. 137-141
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk Sprogråd

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Språk i fokus: Islandsk

Ari Páll Kristinsson

300.000 språkbrukere

Det bor ca 285.000 mennesker på Island. Man antar at ca 96–97% av dem har islandsk som morsmål. Hvis man tilføyer folk som ikke bor på Island kan man si at antall språkbrukere som behersker islandsk er over 300.000.

Status

Islandsk er det eneste offisielle språket på Island. Islandsk brukes i alle de forskjellige sektorene i det moderne samfunn: i forvaltning, skole, forskning, ervervsliv, sport, medier osv.

Språkhistorie

De nærmeste slektingene til islandsk er færøysk og (sørvest)norsk. Forskjellen mellom islandsk og disse språkene er såpass stor at man ikke forstår hverandre uten å lære språket. Et unntak er kanskje islandsk og færøysk skriftspråk ettersom man i mange tilfeller ut fra sitt morsmål kan gjette seg til betydningen av f.eks. en avisartikkel på det andre språket.

De eldste bevarte skrevne tekstene på islandsk er fra begynnelsen av 1100-tallet. Islendingene har den dag i dag ikke besvær med å lese og forstå det som har blitt skrevet på islandsk helt fra 1100-tallet ettersom islandsk er et veldig konservativt språk i den henseende at bøyning og syntaks (ordrekkefølge) er lite endret fra norrønt og man bruker ennå stort sett det samme grunnordtilfanget som i norrønt. Mange nye ord er allikevel blitt føyd til det islandske ordtilfanget og noen av de gamle ordene har også fått ny betydning i tillegg til den gamle betydningen.

Men de fleste av de vanligste ordene som folk bruker på Island i dag er fremdeles de samme som i norrønt, dvs. ord som f.eks. *höfuð* (hode), *auga* (øye), *himinn* (himmel), *haf* (hav), *þú* (du), *kýr* (ku), *gras* (gress), *móðir* (mor), *faðir* (far), *ganga* (gå), osv.

Denne språklige kontinuiteten gjelder mest for det islandske skriftspråket; det har funnet sted noen viktige endringer i lydsystemet, særlig i uttalen av de islandske vokalene (fra 1100-tallet til 1500-tallet).

Variasjon og dialekter

Variasjon i språkbruk i forskjellige deler av Island er veldig liten i forhold til hva som er vanlig i mange andre land, og dette er litt av et mysterium når man tenker på at landet er stort og tradisjonelt med spreidd bosetning. Allikevel finnes det noen (kanskje stigende) variasjon med hensyn til alder og utdanning. Det kan også finnes forskjell på skriftspråk og talespråk når det gjelder ordtilfanget.

Alfabetet

aA, áÁ, bB, dD, ðÐ, eE, éÉ, fF, gG, hH, iI, íÍ, jJ, kK, lL, mM, nN, oO, óÓ, pP, rR, sS, tT, uU, úÚ, vV, xX, yY, ýÝ, þÞ, Ææ, öÖ.

Aksenttegn over vokalsymboler betyr verken aksent eller lengde men annen lyd kvalitet enn i tilsvarende bokstaver uten aksenttegn. Bokstavene i og y uttales på den samme måten i nåtidislandske. Det tilsvarende gjelder også for bokstavene í og ý og for diftongen ei og ey.

a = [a] men á = [au]; é = j+e; i og y = [e] men í og ý = [i]; ó = [ou]; u = [ø] men ú = [u]; æ = [ai]; au = [öi]; ei og ey = [ei].

þ uttales som *th* i engelsk *thing*. ð uttales som *th* i engelsk *this*. Bokstaven þ har blitt brukt i islandsk fra de eldste skrevne tekstene, på 1100-tallet. Man lånte þ fra engelsk skrift (men den fantes også i runealfabetet). Bokstaven ð kommer også fra engelsk skrift og den finnes i islandsk skriftspråk fra 1200-tallet.

Grammatikk

Det finnes mange bøyingsklasser innenfor verbene og i kasusbøyningen (jf. for eksempel http://www2.huberlin.de/bragi/b0/b0_malfraedi.htm), og det finnes videre noen unntak fra de forskjellige regelmessige bøyingsmønstrene. Substantiver, adjektiver, pronomina, bestemt artikkel og tallordene (kardinaler) 1–4 bøyes i fire kasus, entall og flertall, og med tre grammatiske kjønn. Det finnes forskjellige bøyingsmønstre innenfor de sterke og svake verbene. De bøyes i person, tall, modus og form, pluss tidsbøyningen.

Eksempler på enkle setninger i islandsk:

Ég elska þig. (Jeg elsker deg.)

Þú elskar köttinn. (Du elsker katten.)

Kötturinn étur fugla. (Katten spiser fugle.)

Fuglar éta orma. (Fugle spiser ormer.)

Bæklingarnir eru leiðinlegir. (Brosjyrene er kjedelige.)

Við fleygðum þeim. (Vi kastet dem bort.)

Hún þýddi báða bæklingana. (Hun oversatte de to brosjyrene.)

Hún er þýðandi beggia bæklinganna. (Hun er oversetteren til de to brosjyrene.)

Þeir þýddu nýju kvikmyndina. (De (m pl nom) oversatte den nye filmen.)

Þá langar að hitta bræður sína. (De (m pl acc) ønsker å treffe brødrene sine.)

Navn

I islandsk lager man tradisjonelt etternavn av farens (vanlig) eller morens (sjeldnere) fornavn. Farens eller morens fornavn får genitivendelse og så tilføyes det enten -son eller -dóttir.

Haraldur Sigurðsson har en far som heter Sigurður Bjarnason, og hans far heter Bjarni Jón Ólafsson.

Søsteren til Haraldur Sigurðsson heter Ólöf Björg Sigurðardóttir og deres mor (kona til Sigurður Bjarnason) heter Guðríður Sveinsdóttir. Haraldurs og Ólöf Björgs farmor (kona til Bjarni Jón Ólafsson) heter Elín Jóhannsdóttir.

Dette er den vanlige måten i islandske familier, men det finnes også etternavn (familienavn) i en del familier på Island, f.eks. Kvaran, Thoroddsen, Blöndal o.fl.

En utlending som får islandsk statsborgerskap kan beholde sitt navn uendret.

Man kan ikke bruke bare etternavn når man snakker om eller tiltaler en islending på islandsk, uansatt hvilken etternavn det dreier seg om. Man kan aldri omtale Haraldur Sigurðsson eller Guðrún Kvaran bare som "Sigurðsson" eller "Kvaran" på islandsk. Det skal enten være Haraldur / Guðrún eller Haraldur Sigurðsson / Guðrún Kvaran.

Språkkrøkt

I islandsk språkkrøkt bygger man på den språkpolitiske holdning at islandsk fortsatt skal være det eneste offisielle språket på Island. De viktigste trekkene i den islandske språkkrøkten er:

a) Å bevare islandsk (språksystemet og grunnordtilfanget). Hovedhensikten er å vedlikeholde den kontinuiteten i skriftspråket som har vært til stede fra 1100-tallet.

b) Å styrke språket, ikke minst å skape nye ord og uttrykk som man har behov for – men likevel å gjøre dette på den måten at det ikke står i strid med språkets tradisjoner når det gjelder uttale, bøyning, ordlagning og syntaks.

Språkpurisme har stått sterkt på Island helt fra 1500-tallet men dens styrke i dag forklares for en stor del av forholdene mellom islandsk og dansk i 1800–1900-tallet. Nåtidislandsk bærer spor av kampen mot danismer.

Nytt ordtilfang

Man lager nye ord i islandsk vanlig av eksisterende ordmateriale men også delvis med tilpasning av lånord.

Å lage nyord av eldre islandske ord og orddele er et svært karakteristisk trekk ved den islandske språkkrøkten. Islandsk ordforråd de siste 200 årene er blitt kraftig forøket med nyskapt islandske ord, dvs. ord som man har laget av andre ord og orddele som fantes i språket fra før. Sammenligner man med de

nordiske språkene i Skandinavia, er det klart at islandsk ordlaging bygger usedvanlig mye på eldre hjemlige orddeler som man kombinerer på stadig nye måter.

Det heter f.eks. *útvarp* (radio), laget av verbet *varpa* (kaste) og *út* (ut); *tölva* (datamaskin), laget av *tala*, flertall *tölur*, (tall) og *völva* (spåkvinne – man syntes at de første datamaskinene hadde en slags overnaturlig evne til å rekne); *hlutabréf* (aksje), laget av *hlutur* (del) og *bréf* (brev, papir – dvs. *hlutabréf* er et brev om eller bevis på at man eier en del av noe); *landafræði* (geografi), laget av *land* (land) og *fræði* (vitenskap); *hugbúnaður* (software), laget av *hugur* (tanke) og *búnaður* (utrustning); *ljósmynd* (foto), laget av *ljós* (lys) og *mynd* (bilde); *stjörnufræði* (astronomi), laget av *stjarna* (stjerne) og *fræði* (vitenskap); *alnæmi* (aids), laget av *al-* (alt) og *næmi* (å være sensitiv eller sårbar); *forrita* (programmere), av *for-* (for, før) og *rita* (skrive); *stjörnufræðingur* (astronom), laget av *stjörnufræði* og suffiksen *-ing*; *forritun* (programmering), av *forrita* og suffiksen *-un*; *forritari* (programmerer), av *forrita* og suffiksen *-ar*.

Det finnes allikevel mange lånord i islandsk. Slike ord blir vanlig mye tilpasset til tradisjonell islandsk uttale, skrivemåte og bøyning. Som eksempler på lånord i islandsk kan nevnes *bíll* (bil), *kaffi* (kaffe), *sjoppa* (kiosk – av eng. *shop*).

